

O‘ZBEK PUBLITSISTIKASIDA METAFORIK IFODALARNING TURLARI

*PhD, dots.v.b Mohira Fayzullayevna Saparova,
Mamun universiteti O'qituvchi, Anbarjon O'tkir qizi Qurbanboyeva,
Mamun universiteti Talaba, Romanova Sevinchoy, Mamun universiteti*

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zbek publitsistik uslubida metaforik ifodalarning o‘rni, ularning turlari hamda matn ta’sirchanligini oshirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Publitsistik matnlarda qo‘llaniladigan antropomorfik, ijtimoiy-siyosiy, badiiy va konseptual metaforalarning xususiyatlari misollar asosida yoritiladi. Shuningdek, metaforalarning ommaviy axborot vositalari tilida obrazlilik va ekspressivlikni kuchaytirishdagi roli ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: metafora, publitsistik uslub, ommaviy axborot vositalari, obrazlilik, ekspressivlik, konseptual metafora, lingvostilistika.

Kirish. Tilning tasviriy vositalari orasida metafora alohida o‘rin egallaydi. Metafora yunoncha “metaphora” so‘zidan olingan bo‘lib, “ko‘chirish” ma’nosini anglatadi. U bir predmet yoki hodisaning nomini boshqa predmet yoki hodisaga o‘xshashlik asosida ko‘chirish orqali hosil qilinadi. Zamonaviy tilshunoslikda metafora nafaqat badiiy tasvir vositasi, balki inson tafakkurining muhim mexanizmlaridan biri sifatida ham qaralmoqda.

Publitsistik uslub jamiyat hayotidagi muhim voqea-hodisalarni yoritishga xizmat qiluvchi uslub bo‘lib, unda axborot berish bilan bir qatorda o‘quvchi yoki tinglovchiga ta’sir ko‘rsatish vazifasi ham mavjud. Shu sababli publitsistik matnlarda metaforalardan keng foydalaniladi. Metaforalar matnning emotsional-ekspressivligini oshiradi, murakkab ijtimoiy jarayonlarni sodda va tushunarli tarzda

ifodalash imkonini beradi.

O‘zbek publitsistikasida metaforaning o‘rni

Bugungi kunda gazeta, jurnal, internet nashrlari, televideniye va radio materiallarida metaforik birliklar faol qo‘llanmoqda. Publitsistik matnlarda metafora muallifning voqelikka munosabatini ifodalash, ijtimoiy muammolarga e‘tibor qaratish hamda auditoriyada ma’lum hissiy ta’sir uyg‘otish uchun xizmat qiladi.

Masalan, “iqtisodiyot lokomotivi”, “taraqqiyot yo‘li”, “ma’naviyat poydevori”, “jamiyat ko‘zgusi” kabi birikmalar publitsistik nutqda tez-tez uchraydi. Ushbu metaforalar mavzuning mohiyatini o‘quvchiga aniqroq yetkazishga yordam beradi.

Metaforik ifodalarning asosiy turlari

1. Antropomorfik metaforalar

Antropomorfik metaforalarda insonning jismoniy yoki ruhiy xususiyatlari jonsiz predmetlar, hodisalar va mavhum tushunchalarga ko‘chiriladi.

Masalan:

- “Bozor uyg‘ondi.”
- “Shahar nafasi kengaydi.”
- “Iqtisodiyot tiklanmoqda.”
- “Davlatning yuragi bo‘lgan poytaxt.”

Bu kabi metaforalar mavhum tushunchalarni jonlantirib, ularni o‘quvchi ongida yaqqol tasvirlash imkonini beradi.

2. Tabiat hodisalari asosidagi metaforalar

Publitsistik matnlarda ijtimoiy-siyosiy voqealarni tabiat hodisalari bilan qiyoslash keng tarqalgan.

Masalan:

- “Axborot oqimi”
- “Yangilanish shamoli”
- “Inqiroz to‘lqini”
- “Islahotlar bahori”

Bunday metaforalar voqealarning ko‘lami, tezligi yoki ta’sir kuchini ifodalashda samarali vosita hisoblanadi.

3. Harbiy metaforalar

Harbiy terminologiya asosida yaratilgan metaforalar publitsistikada juda faol qo‘llanadi. Ayniqsa, iqtisodiyot, sport va siyosatga oid maqolalarda uchraydi.

Masalan:

- “Korrupsiyaga qarshi kurash”
- “G‘oyaviy front”
- “Axborot xuruji”
- “Raqobat maydoni”

Ushbu metaforalar kurash, qarama-qarshilik va harakat tushunchalarini kuchliroq ifodalashga xizmat qiladi.

4. Qurilish va me'morchilik metaforalari

Jamiyat taraqqiyoti va davlat rivojlanishini tasvirlashda qurilish bilan bog'liq metaforalardan foydalaniladi.

Masalan:

- “Kelajak poydevori”
- “Ma'naviyat ustunlari”
- “Yangi O'zbekiston bunyodkorlari”
- “Taraqqiyot binosi”

Mazkur metaforalar yaratuvchanlik va barqaror rivojlanish g'oyalarini aks ettiradi.

5. Konseptual metaforalar

Kognitiv tilshunoslik nuqtayi nazaridan konseptual metaforalar inson tafakkurida mavjud bo'lgan umumiy model asosida shakllanadi. Ular publitsistik matnlarda muayyan konseptlarni tushuntirishga yordam beradi.

Masalan:

- “Hayot – yo'l”
- “Vaqt – boylik”
- “Bilim – qurol”
- “Davlat – oila”

Bunday metaforalar muayyan tushunchalarni xalq ongida mavjud bo‘lgan tajriba va tasavvurlar orqali izohlash imkonini beradi.

Publitsistik matnlarda metaforalarning funksiyalari

O‘zbek publitsistikasida metaforalar bir qator muhim vazifalarni bajaradi:

Axborot berish funksiyasi

Murakkab iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy jarayonlarni sodda shaklda tushuntiradi.

Ta’sir ko‘rsatish funksiyasi

O‘quvchining hissiyotlariga ta’sir etib, muallif nuqtayi nazarini qabul qilishga undaydi.

Baholash funksiyasi

Muallifning voqea-hodisalarga bo‘lgan munosabatini ifodalaydi.

Masalan, “korrupsiya ildiz otmoqda” birikmasida salbiy baho yaqqol seziladi.

Obrazlilik yaratish funksiyasi

Matnning badiiy-estetik qiymatini oshirib, uning esda qolishini ta’minlaydi.

Xulosa. O‘zbek publitsistikasida metaforik ifodalar matnning ta’sirchanligi va obrazlilikini ta’minlovchi muhim lingvistik vositalardan biridir. Antropomorfik, tabiat hodisalari asosidagi, harbiy, qurilish hamda konseptual metaforalar publitsistik matnlarda keng qo‘llanadi. Ular murakkab ijtimoiy jarayonlarni sodda va tushunarli tarzda ifodalash, auditoriyaga hissiy ta’sir ko‘rsatish hamda muallifning baholovchi munosabatini aks ettirishga xizmat qiladi. Zamonaviy o‘zbek publitsistikasi tilida metaforalarning faol qo‘llanilishi ularning

kommunikativ va pragmatik imkoniyatlari yuqori ekanligini ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mahmudov N. Til va nutq masalalari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2018.
2. Nurmonov A. Lingvistik tadqiqot metodologiyasi. – Toshkent, 2019.
3. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. – Chicago: University of Chicago Press, 1980.
4. Begmatov E. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent, 2016.
5. Rasulov R. O‘zbek tilining stilistikasi. – Toshkent, 2017.